

Lemvig kirkegård – en kulturhistorisk lystvandring

Ellen Damgaard, mag. art. og leder af Lemvig Museum

"At komme ind på en kirkegård og se ét gravsted, og så kender man hele kirkegården – det er der grumme lidt ved!", siger tidligere kirkegårdsleder Jørgen Jespersen, der gennem mange år værnede om den smukke kirkegård på bakketoppen vest for Lemvig. I dag er kirkegården en lystvandring både for en kulturhistoriker, en kunstinteresseret og en haveelsker – og dermed sikkert også til trøst og opmuntring for en sørgende. Den er på unik vis præget af gartnere med sans for "den langsomme tid" og af stenkunstnere fra byens fine stenhuggerværksted – Westergaarderne.

Kirkegården som et spejl af byens liv

Går man op ad hovedgangen fra Vesterbjerg mod kapellet, møder man en række af byens kendte familier fra årtierne omkring 1900 og op til 1940'erne. Det er som at gå på byens Vestergade og løfte på hatten for købmændene, garveren, tobaksfabrikanten, konsulerne og den store kreaturhandler; nogle af dem er døde for over 100 år siden, men erindringen om dem fastholdes på kirkegården. Ét af de mest markante gravsteder på hovedgangen rummer købmand Niels Christensen og hans familie. Her er støbejernsgitter, sort poleret granit og hvide marmorkors, bl.a. tre små kors for spæde børn. Han var én blandt flere af byens store handelsfolk, der kom ind fra det velstående opland for at blive købmand. I lære hos købmand A. W. Andrup, hvis gravsten fra 1868 stadig findes på kirkegården, og beslægtet med og i kompagniskab med folk fra Bechgaard-familien i Dybe, der drev tømmerhandel, manufakturforretning og købmandshandel i Lemvig. Som "genbo" på kirkegårdens hovedgang har Niels Christensen sin kollega L. B. Bechgaard, der var gift med hans datter Marie. Niels Christensens begravelse i 1897

Hovedgangen på Lemvig kirkegård med købmand Niels Christensens familiegravsted.

Foto: Lemvig Museum 1999.

var den største, der var set i mands minde, med flagene på halv stang fra byens huse og skibene i havnen.

Længere op ad hovedgangen møder man konsul og garvermester S. Chr. Fynboe, død 1917 og begravet i familiegravstedet, der også rummer faderens sten fra 1874. Konsul Fynboe var drivkraften bag oprettelsen af en teknisk skole i Lemvig med henblik på at fremme håndværkerstandens uddannelse og sociale stilling. Skolebygningen i Søndergade, der stod færdig i 1901, er stadig en pryd for byen; den demonstrerer det ypperste byens håndværkere kunne præstere af kvalitet og idérigdom. Fynboes kongstanke var, at bygningen ikke blot skulle være en teknisk skole, men en bygning, der kunne samle flere grene af "samfundsbyggende art" inden for sine mure. Det kom den til; her havde byens bibliotek og museum sine første lokaler, og det blev rugekasse for kursusvirksomhed og en række af byens foreninger. Nok en mand værd at huske.

Ved kapellet findes endnu et minde om Teknisk Skoles virksomhed på gravstenen over maler O. Høft. Navnet er hugget efter Høfts egen håndskrift. Ældre Lemvigere genkender dette navnetræk fra deres tegneprøver fra eksamen på Teknisk Skole.

På kirkegårdens hovedstrøg træffer vi også kreaturhandler Niels Matstrup, der startede som uldkræmmer og efter sigende tjente sin formue i et forrygende slag "lydløs mausel" med et par ingeniører fra et udtøringskonsortium, der opererede på Thorsmindetangen. Det var i 1885. 33.000 kr. stod på spil, som ingeniørerne hentede i pengeskabet med morgendagens lønninger. Uldkræmmeren blev en rig mand, og konsortiet opgav udtørringen af Nissum Fjord. Men det står der ikke noget om på stenen.

Ikke langt fra kapellet finder man tobaksfabrikant Carl C. Andersens stele af sort poleret granit. Han var

Maler O. Høfts gravsten
med palet og navnetræk.
Foto: Lemvig Museum 1988.

udlært i tobaksfabrikken i "Vesterhus", hvis bygning er bevaret som ramme om Lemvig Museum. Han bestyrede fabrikken for enkemadam Hansen og giftede sig meget fornuftigt med hendes søsterdatter, der stammede fra en stor gård lige vest for Lemvig. Hun hed Anne Marie Winkel Kastberg, tydeligvis opkaldt efter byens mest yndede gudmoder, den rige købmandsenke i Vesterbjerg, Anne Marie Winkel. Hendes og mandens gravsten, købmand, stempelpapirforhandler og kirkeværge Peder Winkel, ligger stadig lige inden for hovedlågen i Vesterbjerg. De hviler så at sige i egen jord; kirkegården blev nemlig anlagt i 1807 på dele af købmand Winkels jord i bymarken. Deres gravsten, som er lagt i 1835, er en gammeldags flad ligsten – med indskriften: "De ihukom Guds Ord og besøgte Faderløse og Enker i deres Trængsel og søgte at bevare sig ubesmittede af Werden".

Erindringen om kendte og ukendte

Det er ingen selvfølge, at man på en købstadskirkegård kan vandre gennem en stor del af byens historie på denne måde. Den hovedgang, der findes i dag på Lemvig kirkegård, er i høj grad et værk af graver Anton Klausen, der forestod arbejdet på kirkegården i hele 40 år, fra 1922 til 1962. Han værnede om de allerede anlagte gravsteder langs hovedgangen og sørgede for, at de nye, der kom til, så at sige passede ind i konceptet.

Graver Klausen tog også vare på gravminder fra kirkegårdens ældste del ud mod Vesterbjerg. Det betyder, at man i dag i denne afdeling kan finde sten helt tilbage til begyndelsen af 1800-tallet. Den ældste sten på kirkegården stammer fra 1812 og er sat over Christiane Frederikke Stougaard. Hun var datter af byfoged Bræmer og gift med købmand Mads Stougaard. Hendes søster var gift med købmand Rasmus Øllgaard Andrup, hvis sten desværre ikke er bevaret. Den ene af Christiane Frederikkens døtre giftede sig med købmand Fr. Hestbech, og en række familiegravsteder fra denne slægt er bevaret; her finder man købmænd, jernstøbere, redaktøren af byens første avis og bogtrykkere i flere generationer. En anden datter giftede sig med sin fætter, købmand Andreas Witalius Andrup, tredje generation i en af byens største købmandsgårde, som han overtog i 1839 og drev til sin død i 1868. Han var i sin tid byens bety-

deligste mand, aktiv for oprettelse af dyrskue, for anlæg af havn, etablering af dampskibsroute til England, formand for kommunalbestyrelsen. Hans gravsten er bevaret, men indskriften er så godt som forsvundet, uden at nogen nogensinde har tænkt på at skrive den af, før den helt forvitrede. Skjult i tæt buskads på samme gravsted står et beskedent marmorkors over A. W. Andrup og Ansine Marie Stougaards søn, Rasmus Øllgaard Andreas Andrup. Han havde ingen lyst til handelen og døde i en ung alder af tuberkulose. Købmandsgården blev solgt til fremmede i 1869, og den statelige 1700-tals bygning blev revet ned i 1972. Tilbage er købmandens skænkeskab og en kraftig barokdør, bevaret på museet, og en tilgroet grav på kirkegården. Tankevækkende – og sat i kontrast af en nærliggende gravsten, lagt over en i byens historie fuldstændig ukendt toldoppebørselsbetjent, død i 1865. Men som det fremgår af indskriften på stenen, blev der betalt for hans gravsted i 100 år!

Det mest pompøse gravminde på den gamle del af kirkegården står over konsul Anthon Andersen, død 1909. Han var bestyrer af Det nørrejske Redningsvæsen fra 1869 til sin død. På Lemvig Museum findes fotografier

Christiane Frederikke Stougaards grav på kirkegårdens gamle del.

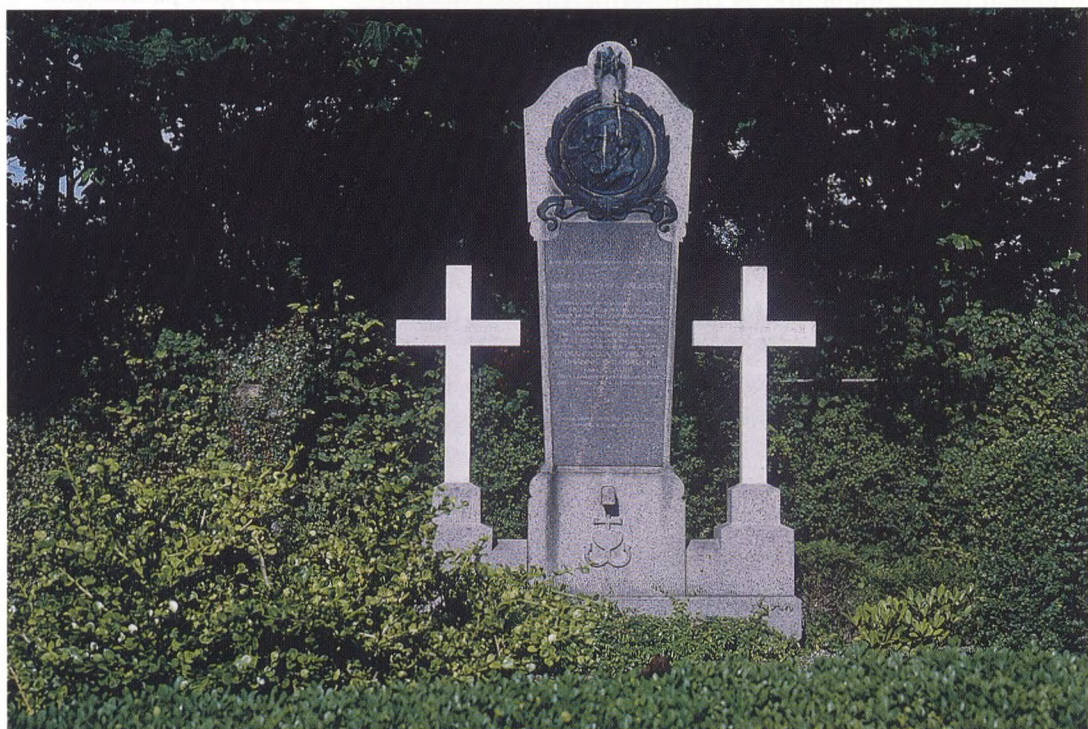
Foto: Lemvig Museum 1999.

af ham; han havde stort hvidt skæg og en utrolig mængde medaljer og dekorationer, tildelt ham for indsatsen som bestyrer af redningsvæsenet. Gravmindet har en mærkelig detalje. I soklen findes udhugget et sammenstillet symbol for tro, håb og kærlighed. Umiddelbart over det er et firsidet dybt hul hugget ind i stenen, og i det sidder en tilhugget sten, der passer i højde og bredde, men som rager et stykke ud. Stenen sidder løs. Hvad er meningen? Kan forklaringen hentes i Paulus' første brev til korinterne, hvorfra ordene om tro, håb og kærlighed er hentet – "thi stykkevis erkender vi, og stykkevis profeterer vi, men når det fuldkomne kommer, skal det stykkevise forsvinde"? Kendes det andre steder fra, hører vi gerne om det.

Anthon Andersen blev som ung skibstømrer ansat hos justitsråd Claudi, der var initiativtager til og den første bestyrer af Det nørrejske Redningsvæsen. I oktober 1860 – et halvt år efter sin ansættelse - kom han på sin første barske opgave. I løbet af ét døgn strandede der på kysten vest for Lemvig 16 sejlskibe og ét dampskib. Redningsmandskabet var i fuld virksomhed med at redde besætningerne, men til sidst måtte de opgive på grund af udmattelse. Da var turen kommet til damp-

Redningsbestyrer Anthon
Andersens gravmæle.

Foto: Lemvig Museum 1999.

skibet "Artic" af Hull. Anthon Andersen gik da i spidsen for at få samlet et frivilligt mandskab, som kunne redde besætningen fra dampskibet. Blandt dem der meldte sig, var en gammel engelsk ingeniør, Thomas Earle, der arbejdede ved et engelsk udtørringskonsortium ved Nissum Fjord. Han ville gerne være med til at hjælpe sine landsmænd. Det voldt store vanskeligheder at få redningsbåden ud, og under forsøgene blev den gamle ingeniør taget af strømmen og druknede. Hans gravsten er bevaret og står lige bag monumentet for Anthon Andersen. Sådan har også de barske vilkår ved havet sat sit præg på byens kirkegård.

Detalje af den mærkelige sten på Anthon Andersens gravmæle.

Foto: Lemvig Museum 1999.

Stenkunst

Fortsætter man fra den gamle afdeling ud på resten af kirkegården, bliver man snart opmærksom på endnu et særtræk ved Lemvig kirkegård. Ikke blot kulturhistorisk er kirkegården en perle, men også i kunstnerisk henseende. Fra det værksted, som Torvald Westergaard etablerede i Lemvig i 1923, og som hans søn Ejgil Westergaard har videreført siden 1963, stammer en række smukke og originale gravminder. Her er meget

Frederik Thems gravsten
med marchnoder.
Foto: Lemvig Museum 1988.

at gå på opdagelse efter. Bogbinder Marinus Henriksens gravsten, formet som en næsten meterhøj bog med "skindryg" og "syning" og den afdødes navn som titel på bogryggen. Musiker Axel Caspersens sten med et relief af violinen, musikdirektør Thems sten med noderne til en af ham selv komponeret march, skipper Mads Madsens sten med hans tremastede skonnert "Svend Aage", snedker Bertelsens sten med hølven. Én af perlerne er stenen over Julius, lige øst for kapellet. "Julius 1906-1963" står der på stenen, og udhugget i relief ser man en mand med hånden rakt ud mod et par cykler. Julius var en troldeagtigt udseende lille mand, der holdt til i et staldkammer i I. M. Christensens købmandsgård i Vestergade. I en af udlængerne havde han en såkaldt "cykelstald", hvor tjenestefolk ude fra landet kunne sætte deres cykel, når de kom til byen til torvedag. Man betalte Julius et beskedent beløb, og så passede han på cyklerne. Da han døde, var der ingen midler til at sætte en sten over ham; men Ejgil Westergaard huggede én til ham. Den er i dag én af kirkegårdens seværdigheder.

Også uden erhvervssymboler og andre mere specielle træk er Westergaard'ernes sten med til at sætte et præg

af kvalitet og omhu for detaljen på kirkegården. Skriftbilledet står markant, således at selv sten uden nogen anden form for udsmykning end selve indskriften påkalder sig opmærksomhed ved deres enkle skønhed. På Torvald Westergaards eget gravsted står en sten, som han huggede efter inspiration fra Frantz Werfels roman "Bernadette", en ung kvinde, uskyldigt skuende ind i fremtiden. Selv havde han ganske vist tænkt sig en anden gravsten, der i dag står i Lemvig Museums have som en del af en "Skulptursti" med 54 værker af Torvald Westergaard. Det er en groft tildannet mandslignende sten, hvor kunstneren har indhugget alle de årstal, der havde betydning i hans liv, både de rent personlige og årene for de to verdenskrige, som han oplevede. En meget mærkelig sten, der vækker forundring hos beskueren – selv om vi måske på museet har stækket forundringen lidt ved at give forklaringen på væggen ved siden af.

Julius med cyklerne.

Foto: Lemvig Museum 1999.

Havekunst

Graver Klausen satte sig spor på Lemvig kirkegård ved

Torvald Westergaards gravsted med stenen "Bernadette". Foto: Lemvig Museum 1999.

at værne om de gamle gravminder; kunstnere som Torvald Westergaard og hans sønner har præget den ved en enestående samling af originale gravsten. Tilsammen befinder disse gravminder fra de sidste næsten 200 år sig i en landskabelig ramme af stor skønhed. Den ældste del af kirkegården er ureguleret, og hække i forskellige højder og drøjder danner sine steder hele små labyrinter. Her er vældige blomstrende rhododendronbuske, høje mørkegrønne kegleformede buske i kontrast mod spinkelt kobberødt løv, et spil af farver og former, der forandrer sig med årstiderne. "Det er ikke nok at være gartner, man skal også ku' se'et", siger Jørgen Jespersen, der arbejdede som kirkegårdsgartner fra 1967 til 1975 og igen som kirkegårdsleder fra 1985 til 1996. I hans tid er der blevet værnet om arven fra graver Klausens tid, både når det gælder kærligheden til de gamle gravminder, og den skønhedstrang, der kommer til udtryk i beplantningen. "Man skal holde på det gamle, det kommer jo ikke igen", siger Jørgen Jespersen, "det er smukt med den forskellighed, der er på kirkegården, det skal man passe på". Ikke ændre unødigt, ikke fælde alle gamle træer, men løbende forny de dårlige, ikke lade maskinerne bestemme alting, men lige så stille hele tiden søge efter den største harmoni og skønhedsvirkning. Allerede i 5. klasse vidste Jørgen Jespersen, at han ville være gartner, og når man følges med ham rundt på kirkegården, får man stor respekt for, hvad mennesker kan skabe, hvis de har kærlighed til og forståelse for de lange forløb både i menneskelivet og i planternes verden. Her mindes den besøgende fortidens lokale mænd og kvinder, møder kunstneres fortolkning af livet og døden og vandrer samtidig i en have med farver og former, dufte og fuglesang. Hvor rigtigt og smukt, når en kirkegård kan være et jordisk spejl af et lille hjørne af Paradis.